MODELE INTONAŢIONALE ALE INTEROGATIVELOR TOTALE ÎN AMPROM. POZIŢIA EMFAZEI INTEROGATIVE

INTONATIONAL PATTERNS OF TOTAL INTERROGATIVES IN AMPROM.

(Abstract)

Our paper presents the specific intonational patterns of the yes-no questions (the place of interrogative emphasis) at the level of the diatopic variants of the Romanian standard language. The corpus includes a selection of data recorded during the surveys for AMPER-ROM[ANIAN] – L'Atlas Multimédia Prosodique de l'Espace Roman in twenty-two cities of Romania. There were selected positive interrogative sentences (yes-no questions), having the syntactic structure of SVO (subject-verb-object) and also with adjective extensions SVOE. The analysis is focused on the terminal contour (CT) of the sentences with final oxytone and final non-oxytone structures, applying ToBI annotation. Our aim is to systematize the intonational CTs used by the subjects who currently speak literary variant of the Romanian language and to present the diatopic variations spread across the Dacoromanian dialect.

Cuvinte-cheie: contur terminal, emfază interogativă, focalizare, geoprozodie (AMPER-ROM, AMPRom).

Key-words: terminal contour, interrogative emphasis, focalization, geoprosody (AMPER, AMPRom).

1. **Introducere**

Se admite, în general, că tonul ridicat/ascendent este o trăsătură cvasi-universală a propoziţiilor interogative totale în opoziţie cu declinaţia tonului caracteristică enunţiativelor terminale (Cruttenden 1986: 168). D. Bolinger (1978: 501) precizează că interogativele totale au „un ton mai înalt undeva (S.N.) în enunţ", tendinţa dominantă fiind ca ridicarea tonului să aibă loc în partea terminală a conturului. Această ascensiune a tonului care marchează

BDD-V2834 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:53:38 UTC)

modalitatea interogativă o vom numi „emfază interogativă" (în continuare: EI). EI este obişnuită mai ales în limbile care nu utilizează mijloace morfo-sintactice sau lexicale pentru marcarea interogativelor totale. Plasarea tonului ridicat/ ascendent depinde de tipul propoziţiilor interogative, de structura accentuală a cuvintelor finale, precum şi de aspecte comunicative, pragmatice, expresive, atitudinale şi poate să difere în diferite limbi sau în varietăţi ale aceleiaşi limbi. O cercetare mai recentă asupra intonaţiei interogativelor totale în varietăţile limbii italiene poartă subtitlul „Where is the rise?" (Savino 2012). Scopul comunicării noastre este acela de a cerceta locul în care se plasează EI în interogativele totale la nivelul vorbirii literare.

2. **Intonaţia interogativelor totale în româna standard**

În gramatica tradiţională românească se afirmă că „intonaţia interogativă se caracterizează prin ridicarea tonului la sfârşitul unei unităţi independente" (Gramatica 1963). Din exemplele date reiese că urcarea tonului are loc pe ultimul cuvânt al unei interogative totale. Ultima ediţie a gramaticii academice – *Gramatica limbii române*, vol. II, *Enunţul* – cuprinde un capitol despre „Organizarea prozodică a enunţului" (p. 902-946), în care sunt prezentate modelele intonaţionale ale vorbirii standard stabilite de L. Dascălu Jinga. Autoarea se bazează pe analiza spectrografică a unor enunţuri rostite „de câţiva vorbitori nativi ai limbii române standard", modelele intonaţionale extrase fiind apoi validate cu ajutorul unor teste de audiţie. „Tiparul interogativ ascendent" specific interogativelor totale este descris luându-se în consideraţie constituentul care poartă „accentul frastic" şi conturul terminal (CT) al enunţului. Se stabilesc două tipuri de CT[1]: *ascendent*, atunci când ultimul cuvânt este oxiton sau neoxiton, dar, în ultimul caz, purtând accentul frastic, şi *ascendent-descendent*, când ultimul cuvânt este neoxiton şi fără accent frastic.

Termenul „accent frastic" înlocuieşte, în mod justificat, termenul „emfază interogativă" folosit în lucrări mai vechi ale L. Dascălu Jinga (2001), prin care autoarea înţelege altceva decât EI modală la care ne-am referit mai sus, şi anume, reliefarea cuvântului la care „se referă întrebarea", deci o subliniere de natură semantică a centrului de interes informaţional al enunţului, o „emfază intelectuală", care corespunde conceptului de *focus.* În timp ce EI ca marcă a interogativităţii este obligatorie, focalizarea unui constituent al enunţului interogativ, fie că este de natură „intelectuală" sau afectiv-atitudinală, este facultativă (Turculeţ 2005: 45).

[1] Prin „contur terminal" înţelegem mişcarea tonului (f0) pe ultima silabă accentuată e enunţului (care este şi ultima la final oxiton) şi pe silaba/silabele următoare.

BDD-V2834 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:53:38 UTC)

O cercetare a intonaţiei vorbirii româneşti standard se află în desfăşurare în prezent în cadrul proiectului AMPER-ROM/AMPRom[2]. O primă valorificare a datelor culese din 10 centre urbane din domeniul lingvistic dacoromân urmăreşte contururile melodice utilizate de vorbitori ai limbii literare în enunţuri asertive şi interogative totale, pozitive şi negative. (Turculeţ et alii 2008: 21). Interogativele prezintă, în acord cu constatările făcute şi pentru alte limbi (Cruttenden 1994: 161 ş. urm.), cea mai mare diversitate. Contururile melodice schematizate sunt prezentate la pp. 46-55, iar răspândirea principalelor contururi interogative în punctele anchetate este redată la harta de la p. 19. Subliniem aici două concluzii mai importante ale acestei cercetări:

1) Chiar şi numai la nivelul intonaţiei „neutrale", contururile melodice utilizate de vorbitorii limbii standard prezintă o mare diversitate. Limitându-ne la CT al interogativelor totale, pe lângă cele două relevate de L. Dascălu Jinga: *ascendent* şi *ascendent-descendent*, sunt prezentate încă două contururi: *descendent înalt* şi *ascendent extins*, cu mai multe variante mai ales la nivelul conturului melodic global.

2) Cauza principală a acestei diversităţi este variaţia diatopică, explicabilă prin persistenţa deprinderilor intonative regionale ale vorbitorilor în rostirea literară.

3 Metodologia cercetării

Cercetarea actuală îşi propune să reia prezentarea din 2008, limitându-şi obiectul la modelele interogativelor totale cu intenţia de a realiza o descriere mai precisă a acestora. În acelaşi timp se extinde aria de cercetare la 22 de centre urbane, în vederea unei aprecieri mai exacte a răspândirii diatopice a acestor modele.

3.1 **Corpus, reţeaua de puncte şi informatori**

Corpusul cercetării reprezintă o selecţie din baza de date înregistrate cu chestionarul AMPER-ROM. Am selectat şapte enunţuri interogative totale (pozitive) care au fost rostite de informatori cel puţin de câte trei ori, în reprize diferite:

twki[3] : */nev**a**sta v**e**de-un căpit**a**n/;*

twgi: / *nev**a**sta v**e**de-un căpit**a**n eleg**a**nt/

[2] AMPER-ROM este partea consacrată limbii române în „Atlas Multimédia Prosodique de l'Espace Roman" (AMPER), iar „Atlasul multimedia prozodic român" (AMPRom) este extinderea, cu unele inovaţii proprii, a AMPER-ROM la nivelul unui atlas prozodic al limbii române.

[3] Acronimele *twk, twg* din corpusul AMPER reprezintă codificarea morfo-sintactică şi silabico-accentuală a enunţurilor, care sunt interogative totale pozitive = *i*. Indicativele din AMPER pentru domeniul lingvistic român, subunităţile/ariile acestuia şi punctele anchetate au fost înlocuite cu sigle mai explicite pentru localităţi.

BDD-V2834 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:53:38 UTC)

pwdi: /*pa*sărea v*e*de nev*a*sta tiner*ea*/;
kwti: /*un* căpit*a*n v*e*de nev*a*sta/
kwsi: /*un* căpit*a*n v*e*de nev*a*sta frum*oa*să/;
twpi: /nev*a*sta v*e*de p*a*sărea/
twvi: /nev*a*sta v*e*de p*a*sărea g*a*lbenă/

Primele trei propoziţii au cuvântul final oxiton, următoarele au final paroxiton (4 şi 5) şi proparoxiton (6 şi 7). Trei perechi sunt formate din câte o propoziţie de tipul SVO simplă şi cîte una cu o extensie adjectivală a obiectului: SVOE. Propoziţiile cu final oxiton sunt trei, urmărind şi eventuale diferenţieri între finalul în silabă închisă (*căpit**a**n, eleg**a**nt*) şi cel în silabă deschisă (*tiner**ea***). Am analizat câte 21 de enunţuri pentru un informator, 42/63/84 pentru o localitate, în total 1029 enunţuri.

Pentru acest studiu am prelucrat acustic înregistrări din 22 de centre urbane, care reprezintă provinciile româneşti istorice, incluzând şi câteva aflate în afara graniţelor României: Chişinău, Bălţi, Cahul (Republica Moldova) şi Cernăuţi (Ucraina). Acronimele punctelor anchetate sunt: AI = Alba-Iulia, Ar = Arad, BM = Baia Mare, Bţ = Bălţi, Bt = Botoşani, Br = Braşov, B = Bucureşti, Bz = Buzău, Ch = Chişinău, Cj = Cluj-Napoca, Cl = Cahul, CL = Câmpulung (Moldovenesc), Cn = Constanţa, Cr = Craiova, Cţ = Cernăuţi, Fş = Focşani, Iş = Iaşi, Or = Oradea, Sb = Sibiu, SM = Satu Mare, Tg = Târgovişte, Tm = Timişoara. Am utilizat datele culese de la informatorii având codul 5 (femeie) şi 6 (bărbat) cu studii superioare, vorbind în mod curent limba română literară/standard. În Câmpulung, Cluj şi Iaşi au fost înregistrate câte două informatoare din această categorie, notate cu 5 şi 7, iar la Bălţi au fost anchetate trei informatoare: 5, 7, 9.

3.2 **Metodologia** culegerii şi prelucrării acustice a datelor este cea dezvoltată în cadrul proiectului AMPER. Acest proiect are ca scop înregistrarea modelelor intonaţionale *neutre* utilizate în limbile romanice şi în varietăţile acestora. Sunt înregistrate enunţuri asertive şi interogative cu structura sintactică SVO rostite cu intonaţie „neutră”, în care întreaga propoziţie reprezintă elementul „nou” enunţat sau întrebat. Enunţurile înregistrate pot fi considerate ca *semi-spontane* şi corespund datelor *induse* în ancheta lingvistică clasică prin metoda întrebărilor *indirecte*. Anchetatorul trebuie să creeze, în cadrul dialogului său cu informatorul, situaţii verbale care să inducă formularea de către subiect a propoziţiei urmărite. În cazul interogativelor totale *information seeking* se cer informaţii despre o situaţie obiectivă, exterioară. Domeniul operatorului interogativ este întregul conţinut propoziţional, iar răspunsul „da” sau „nu” se referă la predicaţia enunţului şi nu la un anumit constituent. După clasificarea propusă de R.D. Ladd (1980, 1996), asemenea propoziţii au o focalizare largă

BDD-V2834 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:53:38 UTC)

(*bread focus*), opusă reliefării exprese a unui constituent/unor constituenţi (*narrow focus*).

Modul identic/similar de a evoca verbal situaţii de vorbire în cursul unei anchete prozodice extinse asigură, potrivit unui principiu clasic, obţinerea unor date comparabile. Ceea ce nu înseamnă că modelele intonaţionale folosite de subiecţi în aceeaşi „situaţie" sunt sau ar trebui să fie unice. Dimpotrivă, ca şi în cazul altor anchete (fonetice, lexicale/semantice, gramaticale), rezultă o cantitate mare şi diversă de fapte condiţionate diatopic, dar şi individual.

Cea mai largă diferenţiere care se poate face în materialul utilizat este între două „stiluri" de a intona interogativele totale, stiluri individuale, dar care pot fi răspândite în unele colectivităţi:

a) un stil „economic", linear, în care, după marcarea primului accent tonal[4], tonul are o desfăşurare mai mult sau mai puţin plată până la EI finală;

b) un stil emfatic, „cântat", cu marcarea netă a accentelor tonale ale tuturor constituenţilor.

Primul stil este frecvent la vorbitorii din jumătatea sudică de est şi centrală a ţării (aria graiurilor de tip muntenesc), al doilea în partea nordică a ţării, unde modulaţia puternică a accentelor tonale este curentă la mulţi dintre informatorii noştri, mai ales la femei, care au un registru tonal mai larg. În acest stil, conversaţional şi afectiv, pot fi emfatizaţi uşor unul sau altul dintre constituenţi, pe baza unor presupoziţii greu de controlat. Emfatizarea excesivă a tuturor constituenţilor are ca efect o rostire scandată, pe care anchetatorul cu greu reuşeşte s-o elimine total.

În relativ multe cazuri este focalizat verbul, ceea ce este în acord cu faptul că răspunsul „da" sau „nu" al interogativelor totale se referă la predicaţie. Această focalizare a verbului nu schimbă forma CT. De exemplu, informatorul masculin din Constanţa focalizează verbul în mod constant prin intensitate şi durată sporite şi printr-un accent tonal uşor ascendent aliniat spre mijlocul vocalei accentuate. CT rămâne cel obişnuit la acest vorbitor: ascendent pe vocala accentuată a cuvântului final oxiton şi ascendent-descendent pe final neoxiton.

Situaţia se schimbă când focusul se suprapune EI. Rezultatul este o modificare a CT (mişcarea tonului este mai modulată) sau o schimbare totală a acestuia (CT descendent înalt devine ascendent, cel ascendent-descendent devine ascendent (extins sau pe silaba finală)[5].

[4] În general, enunţul începe, din motive psiho-fiziologice, cu un ton ascendent/înalt pe prima silabă accentuată.

[5] O prezentare a CT în cazul suprapunerii focalizării peste EI ar depăşi cadrul acestei comunicări.

BDD-V2834 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:53:38 UTC)

3.3 **Analiza acustică şi intonaţională a datelor**

Segmentarea, etichetarea şi analiza acustică a datelor (durata, intensitatea şi conturul f0 pentru fiecare vocală[6]) au fost realizate cu ajutorul unor software elaborate in cadrul programului AMPER. Conturul melodic al enunţurilor selectate a fost analizat cu ajutorul sistemului de notare ToBI (Tones and break indices) dezvoltat în cadrul teoriei autosegmentale-metrice (Pierrehumbert 1980, Ladd 2008), care prezintă unele avantaje în reducţia variantelor unor modele funcţionale. În lipsa unei descrieri cuprinzătoare a fonologiei intonaţionale româneşti şi a unei variante unitare româneşti a sistemului de notare ToBI, analiza fonologică propusă de noi este provizorie şi mai apropiată de nivelul fonetic. Deoarece obiectivul nostru este de a stabili poziţia emfazei interogative în enunţ, iar aceasta se realizează, cel mai frecvent, în cadrul *conturului terminal*, analiza (şi notarea) noastră se limitează, în majoritatea cazurilor, la CT, care poartă ultimul accent tonal al enunţului. Atunci când EI se produce în interiorul enunţului, vom lua în consideraţie conturul melodic global al enunţului sau o parte mai mare a acestuia. Întrucât modelul intonaţional al CT depinde şi de structura accentuală a cuvântului final de enunţ (Vasiliu 1965, V. Kallioinen 1965, Avram 1973, Dascălu Jinga 2001, 2005) vom distribui enunţurile analizate în interogative cu final oxiton şi cu final neoxiton (paroxiton şi proparoxiton).

4. Modele intonaţionale, tipuri de CT

4.1 CT pe cuvânt final oxiton

4.1.1 **Ascendent**: L+H*H%, L+>H*H%

Este CT cel mai frecvent. La intonaţia neutră nu este focalizat un anume constituent, dar prezenţa EI conferă cuvântului final proeminenţă, ultima silabă accentuată purtând accentul nuclear al enunţului. Adesea, f0 coboară uşor pe ultima parte a vocalei accentuate finale sau, în cazul cuvântului final *căpitan,* pe nazala *n* (vezi fig.1).

4.1.2 **Ascendent-descendent**: L+H*L-L%

Când coborârea finală a tonului atinge nivelul de jos al registrului tonal al vorbitorului, CT devine A-D, echivalentul CT pe final paroxiton, dar mişcarea ascendent-descendentă se produce intrasilabic, accentul tonal căpătând o

[6] În cazul CT finale pe cuvânt oxiton: *căpit**a**n* şi *eleg**a**nt* am luat în consideraţie şi nazala *n,* fără de care CT ar fi fost incomplet.

BDD-V2834 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:53:38 UTC)

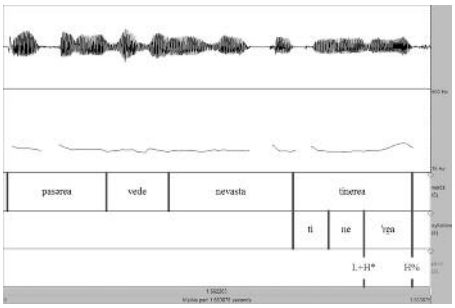

Fig.1 – B5pwd

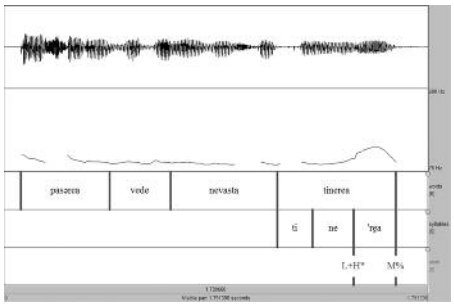

Fig.2 – Sb6pwdi2

formă circumflexă. Aliniamentul medial al vârfului tonal conferă un ton „mai decis" întrebării (vezi fig.2).

4.1.3 **Descendent înalt**: (¡)H+L*L%

Intonaţia obişnuită, nemarcată, a multor vorbitori ardeleni, dar şi din alte zone (Basarabia, Bucovina) prezintă o schemă melodică total diferită. Enunţul nu mai este o structură unitară, rematică, separându-se în temă (SN prezintă, adesea, o tematizare forte, emfatică) şi remă – SV.

Coborârea f0 pe ultima silabă accentuată reprezintă doar faza finală a EI care cuprinde întreaga SV, f0 realizând o ascensiune treptată (*upstep*) începând cu silaba neaccentuată a verbului şi culminând pe silaba neaccentuată penultimă: (H)L*+>H L+¡H*H+L*L% (vezi fig.3).

Pe lângă variantă de bază cu mişcarea f0 pe SV în formă de „cupolă" sau „pălărie", există variante în care EI nu mai cuprinde întreaga SV, ci se deplasează pe constituentul final. Este modelul din fig.4 în care insistenţa emfatică pe cuvântul *ne'vasta* face ca ascensiunea f0 începută pe silaba neaccentuată a verbului să atingă vârful cel mai înalt pe onsetul silabei accentuate finale şi nu pe silaba precedentă.

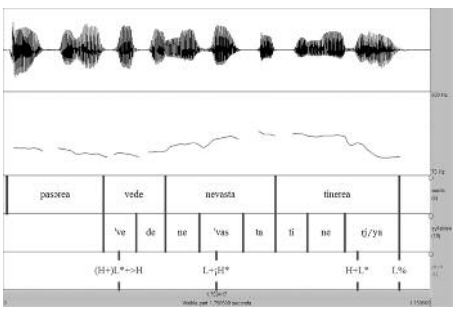

Fig.3 – T5pwdi2

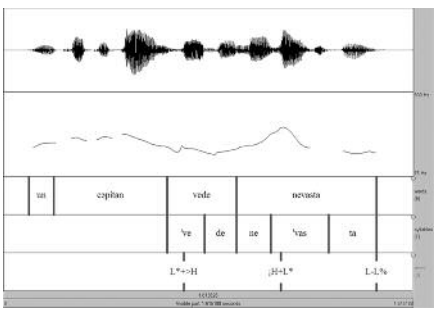

Fig.4 – Cj5kwti1

BDD-V2834 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:53:38 UTC)

4.1.4 **Descendent jos**: !H+L*L-L%[7]

EI se află în interiorul enunţului, pe verb sau pe obiectul cu extensie, după care f0 coboară: vezi fig. 5 (în care ascensiunea f0 începută pe silaba accentuată a verbului atinge vârful maxim pe a doua vocală posttonică) şi fig.6 (cu vârful f0 maxim pe vocala accentuată a cuvântului *căpi'tan* care poartă EI). Accentele tonale care urmează constituentului focalizat şi cu EI sunt aplatizate.

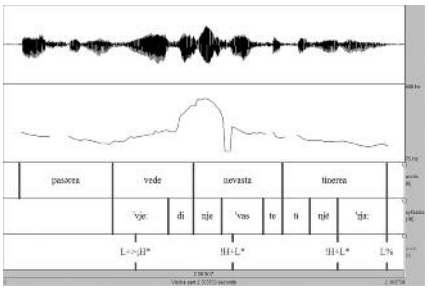

Fig.5 – Cţ5pwdi1

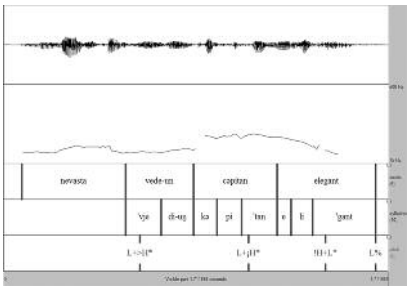

Fig.6 – Cl6twgi2

4. 2 CT pe cuvânt final paroxiton

4.2.1 **Ascendent-descendent**: L+H*L-L%

Acest model al CT prezintă trei subtipuri:

a) În modelul cel mai răspândit, tonul urcă pe silaba accentuată a cuvântului final şi coboară, de la acelaşi nivel, pe silaba posttonică (vezi fig.7).

b) Când EI este marcată emfatic, urcarea f0 pe silaba accentuată continuă pe onsetul vocalei finale neaccentuate (vezi fig.8).

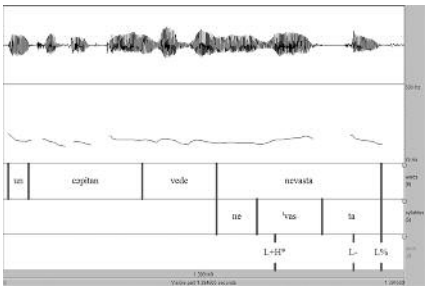

Fig.7 B5kwti2

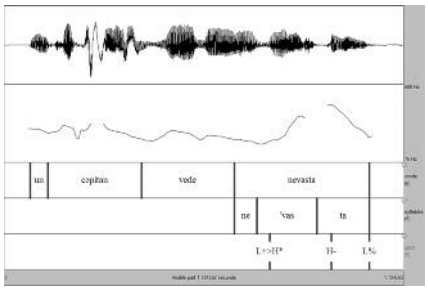

Fig.8 Cj7kwti2

c) La mulţi vorbitori, mai ales ardeleni, CT A-D pare să derive din modelul D înalt cu deplasarea EI pe constituentul final ilustrat în fig.4. Marcarea mai

[7] Notaţia !H+L* (cu tonul înalt coborât prin *downstep*) diferenţiază accentul tonal descendent jos de accentul final descendent: H+L* al enunţiativelor.

BDD-V2834 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:53:38 UTC)

decisă a cuvântului final duce la deplasarea vârfului f0 timpuriu spre centrul vocalei (aliniament medial) iar CT devine A-D (vezi fig.9).

4.2.2 **Ascendent continuat**: L+>H*H%[8]

Ascensiunea tonului pe silaba accentuată continuă pe vocala posttonică (vezi fig. 9).

4.2.3 **Descendent-ascendent**: (H+)L*+>H H-H%

În silaba accentuată tonul se menţine plat la un nivel jos sau coboară puţin şi urcă pe silaba finală neaccentuată (vezi fig.10).

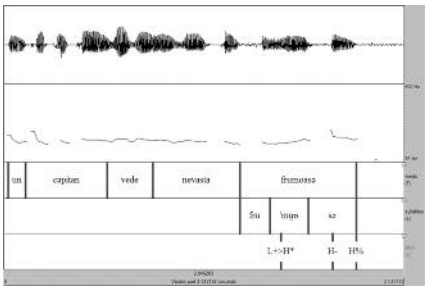

Fig.9 – B5kwsi1

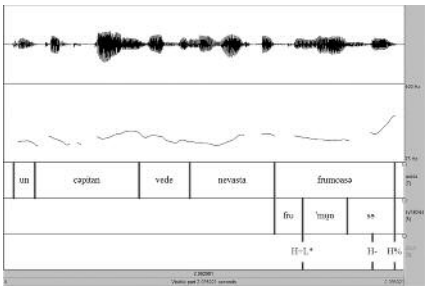

Fig.10 – Iş7kwsi1

4.2.4 **Descendent înalt**: H+L*L%

Ca şi în cazul finalului oxiton, EI cuprinde întreaga SV, f0 coboară pe ultima silabă accentuată a enunţului şi rămâne la un nivel jos pe silaba finală (vezi fig. 11). Insistenţa pe constituentul final face ca vârful cel mai înalt al f0 (HiF0) să se afle pe onsetul vocalei finale accentuate (vezi fig.12 – cu o cădere a f0 pe prima parte a vocalei finale *a*).

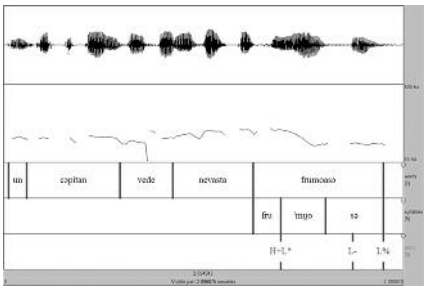

Fig.11 – T5kwsi1

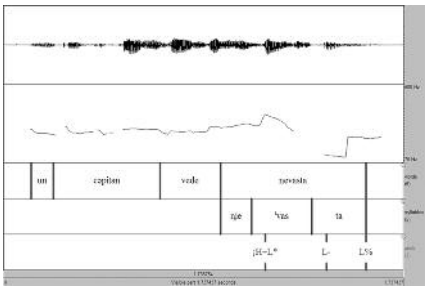

Fig.12 – Clkwti3

[8] Prin L+>H* notăm începutul ascensiunii în silaba accentuată şi atingerea vârfului f0 în silaba posttonică, iar prin L*+>H faptul că tonul jos din silaba accentuată este urmat de o ascensiune în silaba posttonică.

BDD-V2834 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:53:38 UTC)

4.2.5 **Descendent jos**: !H+L*L-L%

Figura 13 şi 14 prezintă două enunţuri cu CT descendent jos în care EI (care este atrasă de un focus restrâns precedent) se află pe verb, respectiv pe obiectul *ne'vasta* cu determinant adjectival.

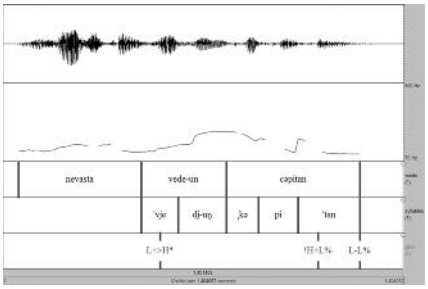

Fig.13 – Cl6twki3

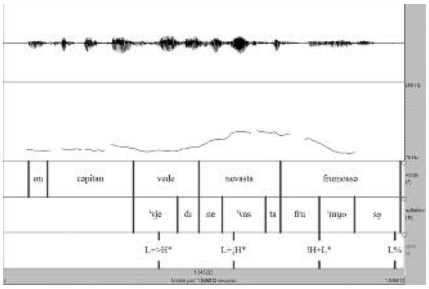

Fig.14 – Cl6kwsi1

4.3 CT pe cuvânt final proparoxiton

Cele cinci CT care se formează pe final paroxiton: A-D, A continuat, D-A, D înalt şi D jos se întâlnesc şi pe final proparoxiton (*'pasărea, 'galbenă*). Coborârea sau urcarea tonului se produce pe cele două silabe posttonice finale[9].

Prezenţa a două vocale neaccentuate finale dă posibilitatea unei modulaţii mai mari a tonului în CT, rezultatul fiind apariţia a două CT noi: A-D-A şi D-A-D.

4.3.1 **Ascendent-descendent-ascendent** : L+H*L-H%

Tonul urcă pe silaba accentuată, coboară pe silaba următoare şi urcă iar pe ultima vocală (vezi fig.15). Acest contur dă întrebării o nuanţă de incertitudine mirată.

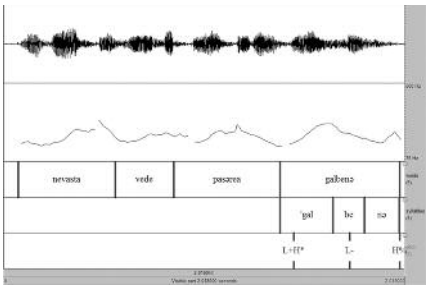

Fig.15- CL5twvi2

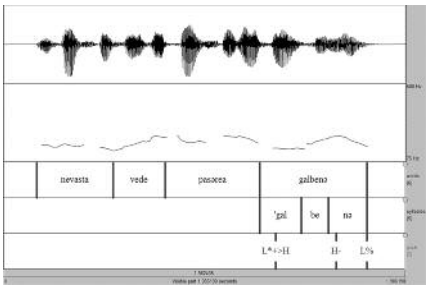

Fig.16 – Cj5twvi1

[9] Din motive de spaţiu renunţăm la prezentarea acestor cinci CT.

BDD-V2834 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:53:38 UTC)

4.3.2 **Descendent-ascendent-descendent**: L* H-L%

F0 se menţine jos pe silaba accentuată, urcă pe silaba următoare formând un vârf pe onsetul vocalei finale şi apoi coboară (vezi fig.16). Nuanţa semantică este de întrebare decisă, categorică (cf. fig.2).

5. **Distribuţia CT în cele 22 de puncte**

Pentru cercetarea repartiţiei geografice a CT la nivelul dialectului dacoromân, am realizat diagrame statistice cu distribuţia CT în fiecare din cele 22 de localităţi anchetate.

O primă sistematizare impune considerarea separată a CT pe final oxiton şi neoxiton.

5.1 CT pe final oxiton

CT prototipic (şi standard) este cel ascendent. Acesta este singurul reprezentat (100%) într-o zonă compactă care cuprinde Muntenia (cu Oltenia şi Dobrogea): Bucureşti, Buzău, Târgovişte, Craiova, Constanţa şi Moldova: Botoşani, Focşani, Iaşi. La acestă arie munteană-moldovenească, se adaugă, în mod oarecum neaşteptat Aradul cu acelaşi procentaj absolut. CT ascendent există însă în aproape toate localităţile (singura excepţie este Cahulul în care nu a fost înregistrat deloc[10]), în proporţii diferite: Bălţi – 92%, Cernăuţi – 83%, Oradea – 79%, Cluj – 68%, Satu Mare şi Sibiu – 67%, Baia Mare şi Braşov – 61%, Alba Iulia – 50%, Chişinău – 33%.

CT descendent înalt are o arie de răspândire discontinuă, cuprinzând zona graiurilor ardeleneşti (Transilvania propriu-zisă cu Maramureşul, Crişana şi Banatul), dar şi Basarabia şi Bucovina de Nord. Singura localitate în care s-a înregistrat numai acest model este Timişoara; celelalte puncte în ordinea proporţiei descrescătoare sunt: Chişinău – 67%, Cahul – 61%, Alba Iulia – 50%, Braşov – 39%, Sibiu – 33%, Cluj – 32%, Satu Mare – 28%, Oradea – 21%, Baia Mare şi Cernăuţi – 6%, Bălţi – 4%.

5.2 CT pe final neoxiton

CT prototipic (şi standard) este ascendent-descendent. A fost înregistrat în toate punctele cu excepţia oraşelor Alba Iulia şi Craiova. În nici o localitate nu este modelul unic (nici măcar în Bucureşti); procentajele în ordine descrescândă sunt: Constanţa – 87%, Câmpulungul Moldovenesc – 75%, Cernăuţi – 74%, Iaşi – 67%, Baia Mare – 63%, Satu Mare – 58%, Focşani –

[10] Neatestarea unui model nu înseamnă în mod absolut „inexistenţa" acestuia în localitate, poate ţine de gradul de reprezentativitate a eşantionului selectat şi de frecvenţa redusă a modelului.

BDD-V2834 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:53:38 UTC)

54%, Buzău, Braşov, Cluj, Târgovişte – 50%, Bucureşti – 46%, Botoşani – 42%, Chişinău, Sibiu – 29%, Bălţi – 28%, Arad, Cahul – 21%, Oradea – 4%.

CT descendent înalt apare în aceeaşi arie discontinuă ardelenească-basarabeană-bucovineană; în ordinea descrescândă a frecvenţei: Timişoara – 100%, Alba Iulia – 58%, Cahul – 54%, Braşov – 50%, Oradea – 46%, Chişinău – 42%, Cluj, Satu Mare – 25%, Cernăuţi – 22%, Baia Mare – 21%, Sibiu – 13%, Arad – 4%.

Un CT care pare a câştiga teren în dauna celui A-D, dar şi a celui D (înalt) este conturul A continuat: Oradea – 38%, Bucureşti – 37%, Chişinău – 29%, Bălţi – 28%, Craiova – 25%, Alba Iulia – 21%, Arad, Sibiu – 17%, Cîmpulung, Cluj – 14%, Constanţa – 13%, Baia Mare, Braşov – 8%.

În progresie evidentă în toate regiunile pare a fi şi CT D-A (ascendent pe finala neaccentuată): Botoşani – 58%, Buzău, Târgovişte – 50%, Focşani, Sibiu – 48%, Arad – 41%, Bălţi – 9%, Iaşi – 33%, Craiova – 25%, Bălţi – 20%, Alba Iulia, Bucureşti, Satu Mare – 17%, Cluj – 11%, Câmpulung, Oradea – 8%, Cahul – 4%.

CT D-A-D (pe final proparoxiton)[11] a fost înregistrat cu un procentaj ridicat: 50% la Craiova şi (mai) redus la Arad – 17%, Alba Iulia şi Oradea – 4%.

Un singur exemplu pentru A-D-A (pe final proparoxiton) a fost notat la informatorul 5 din Câmpulung, care are, adesea, o intonaţie „colorată afectiv".

CT descendent jos este, ca şi cel D înalt, neutru la distincţia dintre final oxiton şi neoxiton, deoarece EI (care se suprapune peste un focus) se află în interiorul enunţului. A fost înregistrat în trei puncte (care au şi CT descendent înalt) în R. Moldova: Cahul – 29%[12], Bălţi – 15% şi la Cernăuţi – 10%. Atestarea CT D jos numai în aceste localităţi poate sugera ipoteza unei explicaţii prin influenţa limbii ruse (eventual şi ucrainene) pe care subiecţii o vorbesc curent.

5.3 Reducerea unor variante

CT ascendent continuat (pe final neoxiton) şi cel A-D-A (pe final proparoxiton) pot fi considerate variante marcate ale conturului A-D. În cazul CT ascendent pe silaba finală neaccentuată: D-A şi al celui D-A-D (pe final proparoxiton) în ciuda faptului că transcrierea ToBI are valori diferite în silaba accentuată (D notează, aici, mai ales menţinerea tonului la un nivel jos) pot fi considerate, de asemenea, variante marcate ale conturului A-D.

Lăsând deoparte CT descendent jos care are o situaţie specială, distincţia fundamentală în varietăţile diatopice ale limbii române este cea între modelele cu CT ascendent pe ultima silabă accentuată: A şi A-D, pe de o parte, şi CT

[11] Acest contur este similar celui atestat de A. Avram (1973) în zona Muscelului.

[12] Procentajul este raportat la totalul enunţurilor considerate, indiferent de finalul oxiton/neoxiton.

BDD-V2834 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:53:38 UTC)

descendent înalt pe ultima silabă accentuată. Această diferenţiere este şi cea mai uşor perceptibilă de către vorbitori.

O ilustrare a distribuţiei totale a tipurilor de CT pentru fiecare localitate este dată în Anexa 1. Din motive de spaţiu am selectat doar opt diagrame care acoperă arealul dialectului dacoromân, prin prezenţa unei localităţi din fiecare provincie istorică; diagramele conţin de la un singur model intonaţional identificat (Timişoara – Banat) până la cele mai multe modele intonaţionale prezente în respectiva localitate (Oradea – Crişana).

6. Comentarii

Cercetarea aceasta, bazată pe o selecţie a datelor AMPER-ROM, arată că poziţia EI în limba standard vorbită se situează pe CT al interogativelor totale, mai rar (în cazul suprapunerii EI + focus) pe un constituent din interiorul enunţului sau pe o parte mai extinsă (SV) a enunţului. Am stabilit şapte tipuri de CT, care pot fi reduse funcţional la două modele principale opuse: cu CT ascendent vs. CT descendent (înalt).

În încheiere vom sublinia trei aspecte cu o importanţă mai largă ale cercetării geoprozodice:

a) Pune în evidenţă diversitatea modelelor intonaţionale în toate varietăţile diatopice ale limbii vorbite, de la graiuri până la varietăţile limbii standard.

b) Contribuie la caracterizarea tipologică a varităţilor diatopice, aducând perspective noi, uneori diferite de cele ale geolingvisticii clasice.

c) Cercetarea geoprozodică relevă mobilitatea modelelor intonaţionale la nivel colectiv (localitate, arie dialectală), individual şi în acelaşi idiolect. Datele noastre arată o tendinţa de înlocuire a CT descendent înalt cu CT ascendent-descendent printr-o evoluţie (cf. 4.1.3, 4.2.1) care poate fi explicată şi prin presiunea modelului standard. Cele mai ridicate procente de menţinere a CT descendent se întâlnesc la extremitatea de sud-vest a ariei ardeleneşti şi în unele puncte din aria estică (R. Moldova). În acelaşi timp, în toate ariile dialectale câştigă teren CT ascendent pe final neaccentuat şi ascendent continuat - manifestare a unei tendinţe mai generale de a sublinia cuvântul final, întărind EI prin focalizarea cuvântului final.

BIBLIOGRAFIE

Avram, Andrei 1973, „Particularităţi ale intonaţiei interogative în graiul din Muscel”, *Fonetică şi dialectologie*, Bucureşti 8, p. 43-64.

*** *Gramatica limbii române,* 1963, vol. I-II, ed. a II-a, Bucureşti, Editura Academiei Române.

BDD-V2834 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:53:38 UTC)

*** *Gramatica limbii române,* 2008, vol. II, *Enunţul*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Jun, Sun-Ah (ed.), 2005, *Prosodic Typology, The Intonation of Phonology and Phrasing*, Oxford University Press.

Ladd, D. Robert, 2008, *Intonational Phonology*, second edition, Cambridge, Cambridge University Press.

Laurenţia Dascălu-Jinga, „Intonation in Romanian", în Hrist, Daniel, Albert di Cristo, 1998, *Intonation Systems, A Survey of Twenty Languages*, Cambridge University Press, p. 239-261.

Laurenţia Dascălu-Jinga, 2001, *Melodia vorbirii în limba română*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic.

Hrist, Daniel, Albert di Cristo, 1998, *Intonation Systems, A Survey of Twenty Languages*, Cambridge University Press.

Kallioinen, V., 1965, „Contribution à l'étude de l'intonation roumaine", în Iordan, I. *et alii* (eds.), *Omagiu lui Alexandru Rosetti la 70 de ani*, Bucureşti, Editura Academiei, p. 433-435.

Pirrehumbert, J., 1980, *The Phonology and Phonetics of English Intonation*, PhD Thesis, MIT.

Romano, A., Lai, J-P., Roullet, S., 2005, „La méthodologie AMPER", *Géolinguistique*, hors série 3, Université Stendhal-Grenoble 3, Centre de Dialectologie.

Savino, Michelina, 2012, „The Intonation of Polar Question. Where is the rise?", *Journal of the International Phonetic Association*, No 42/1, p. 23-48.

Adrian Turculeţ, 2005, *Dialectologie română*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".

Adrian Turculeţ, L. Botoşineanu, Ana-Maria Minuţ, I.-C. Mladin, 2008, „Aspects de la variation diatopique de l'intonation au niveau de la langue roumaine standard", în Adrian Turculeţ (ed.) *La variation diatopique de l'intonation dans le domain roumain et roman,* Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", p. 21-72.

Turculeţ, Adrian, Oana Beldianu, Anca-Diana Bibiri, 2012, „Pentru un Atlas multimedia prozodic român (AMPRom)", *Colocviul Internaţional „Filologia modernă: Realizări şi perspective în context european. Abordări interdisciplinare în cercetarea lingvistică şi literară*", Chişinău, Academia de Ştiinţe a Moldovei, Institutul de Filologie.

Vasiliu, Emanuel, 1965, *Fonologia limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.

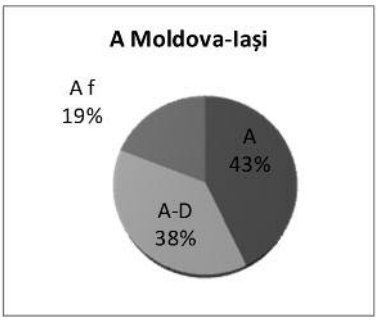
http://amprom.uaic.ro/

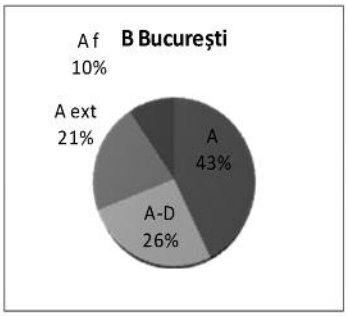
http://w3.u-grenoble3.fr/dialecto/AMPER/amper.htm

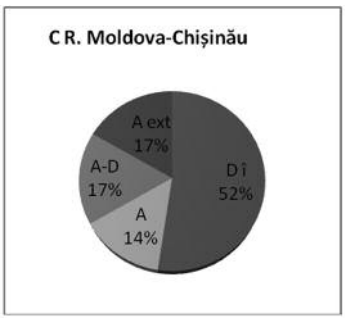
Adrian Turculeţ, Anca-Diana Bibiri, Andreea Mironescu
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi

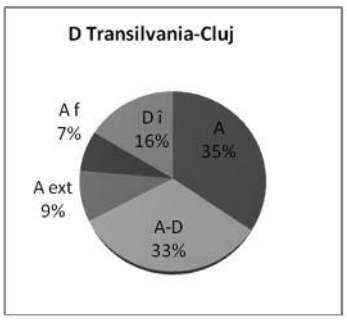
BDD-V2834 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:53:38 UTC)

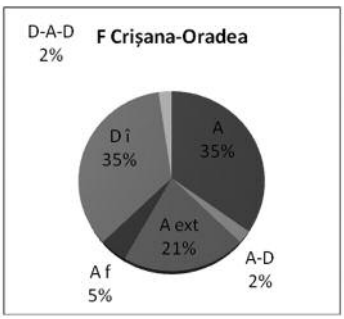
Anexa 1: Distribuţia modelelor intonaţionale în varietăţi diferite ale limbii standard

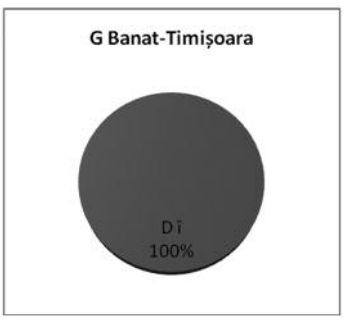

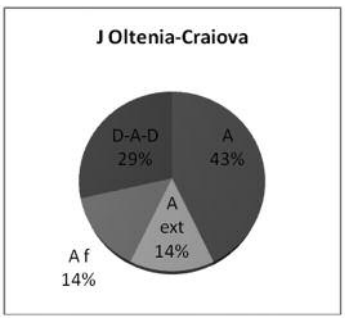

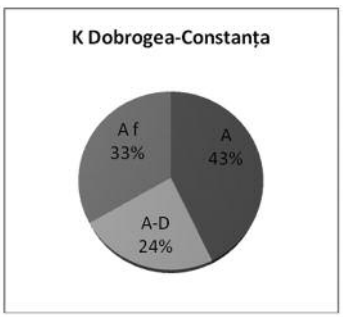

BDD-V2834 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:53:38 UTC)